اجتماعي موازنه

احترام د صفاتو د جامعې يو له بله سره اساس د هر راز پيشرفت او لوړتيا دی لکه افراد چي يو و بل ته سره اړ دي، طبقات او مختلفي ډلي د جامعې هم دغسي ائتلاف او يو راز والي ته اړتيا لري.

د تکامل سير :

انسانان لومړی وار غير مدني او بېله لوازمو څخه د مدنيت په ساده او بسيط ډول دنيا ته راغلي دي. لکه چي ويل کيږي پخوا يې د حيواناتو پوستونه اغوسته، بيا په جوړېدو او رغېدو د کالو او نورو شيانو موفق سوه، دغسي هم انسانانو په مرتبو کي د مدنيت او ټولولو د اسباب او لوازم د مدني حيات، ورځ په ورځ متدرجاً ترقي کړې او تاج د مدنيت يې پر سر ايښی دی ... دا ترقيات علمي او مدني د اجتماعي او فکري نهضتونه، دا سياسي او اقتصادي انقلابونه، په ورو ورو انسانانو ته پيښ سوي او په لار کي د (سير تدريجي) د تکامل ورسره مخامخ سوي دي.

څو په قدرت د خالق متعال هغه ضعيف او بېچاره خوار انسان چي له ډېره عجز او بېچارګۍ به لڅ پڅ ګرځېدی و دې اوسنۍ مرتبې ته د کمال او لوړتيا ورسېدی، چي د علم په قوت بېله وزره الوزي، تر اوبو لاندي د بحر په منځ کي د کب په څېر ګرځي ...

لومړني انسانان خورا بېچاره وو، له دې خارق العاده اسباب او اوزارو څخه د مدنيت يې هيڅ نه درلود، په ډېر بسيط او ساده ژوندون کي يې عمر تېراوه ...

دا بېچاره انسان له هري خوا معروض د حملې د قوي دښمنانو او طبيعي جرياناتو و، سوړتيا او تودتيا د هوا، وجود د مضر او هولناك وحشي جانورانو، روزمره احتياجاتو د ژوندون، او مقتضياتو د محيط دوی و "اجتماع" او وجود ته د نورو شيانو مجبور کړه څو چي کشف د اور، مالګي، کالو، د ډېرو وسلو او لوښو وسو، او په ورو ورو دا ساده انسان و عصر ته د اوسپني (دور آهن) راووت، او ورځ په ورځ يې د قادر متعال په قدرت، فکر، عقل، ذهن، روښنايي او ترقي وموندله، په طرز حيات او دود او رسوم او اجتماعي شيوناتو کي نوي نوي انقلابونه او تطورات ورپېښ سوه.

دا راتګ او اوښتل له يوه حاله بل حال ته، يا دا پرمختګ او ترقي (ناموس د تکامل) له حالت د اوليت او بدويت و (مدنيت) ته ترقي کړې ده، او په هر دور او هره پېړۍ کي جلا جلا، او نوي نوي تطورات و فکر او اجتماعيات او دود ته د ژوندون د انسان پېښ سوي دي.

که په دقت او غور وګورو حالت د انسانانو د (۵۰۰ ، ۱۰۰ کاله حتی د ۲۰، ۳۰ کاله) هم دمخه داسي نه و، لکه اوس چي ليدل کيږي، فکر، رسم، دود، عادات، اطوار، کردار ټوله په يوه نوي رنګ مصبوغ سوي دي.

او کې د دې حاله قياس وکو، نو به وضعيت د آيته، لس، شل، سل کاله وروسته هم له اوسني کيفيت څخه په بل ډول وګرځي، و آينده اولاد ته به د خپلي زمانې په فکرو او رسمو، او آدابو ککړ سي، چي دا تنوع او تجدد د "سير د تکامل" بلل کيږي.

اثر د تکامل پر جامعو او ملتو :

په هغه ډول لکه هلك چي کوچنی او ناقص او بې واکه له موره وزيږي او بيا په تدريج ورو ورو لويږي او عضا د جسم، اعصاب، هډونه يې پخيږي، او تکميل کيږي او بيا دورې د کوچيني، جوانۍ، شيخوخيت، طی کوي، جامعې او ملتونه هم تر دغسي نظام او دستور لاندي دورې د تکامل او ارتقاء تېروي، دورې د کوچينوالي

(طفولیت) د ځوانۍ د ضعف او انحلال لري.
په مخوکي د تاریخ د دنیا که سترګي وغړوو، دا حقیقت چي هر ملت تر دې ټینګ نظام لاندي نشو و نما کړې ده ښه به راته ښکاره سي.
دا ژوندي ملتونه د مغرب چي نن یې په خپل خارق العاده ترقیاتو دنیا ځان ته په حیرت کي اچولې ده دوی هم دا دورې د ابتدائ والي او طفولیت طي کړي دي، سل کاله دمخه نه دا مطنطن (مدنیت) و او نه دا دومره قوت او واك !
خلاصه : دا د تکامل سیر چي دنیا او انسان په ژوندون کي ورته خاضع دي، په هر دور او هر عصر کي رسوم، دودونه، عادات، اخلاق، شیونات، اجتماعي، مادتیات او معنویات سنخ د فکر او تعقل د انسانانو له یوه حاله بل حال ته اړوي، او نوي افکار، نوي شئون، نوي اطوار او کردار، نوي دودونه په هر اولس حتی په هر ټبر او هر کلي او کورنۍ کي پیدا کوي، مثلاً:
که پنځوس کاله دمخه طرز د ګنډلو (دوخت) د کالو او اغوستلو یو راز و، اوس هغه قطعاً حتی په لیرو لیرو ګوښو کي هم نسته، که فرضاً څوك اوس هغسي کالي په هغه طرز سره اغوندي ټول خلك به د تعجب په سترګه ورته ګوري. دغه راز هم که درې سوه کاله پخوا، په غشي او لینډۍ
جنګ کیدی دوه سوه کال دمخه بیا هغه حالت نه دی پاته، په توره او سپر جنګ سوی دی.
یو قرن چي بل پر تېر سو، باروت، او اورنۍ وسله پیدا سوه، چمقانقی، او د اور ټك تورپك راووتی، هغه هم اوس پاته نه سو، ۱۰، ۱۱ ډزي توپکانو آتش فشان توپونه، طیارې تحت البحر، زره پوش جنګي جهازونه، مهلك ګیسونه، خطرناك او مرګ بار ګولۍ ایجاد سوې هنوز لا هم فکر د بشر ورته متوجه دی، خدای زده چي څه څه به وسي، څه اسبابونه به په آینده کي ایجاد کړه سي؟
دا فقط یو مثال و چي ومولیکلی، پر دغه یې قیاس کئ، هر رسم او دود، هر عادت او خُلق دغسي تحولات او اوښته په مرور د زمانې میندلي دي ... او هره ورځ، هرګړی هم دنیا دستخوش د داسي تحولاتو او تجدداتو ده او په سریع رفتار پر مخ ځي.
انسان هم په دې ډول ډول فکري او روحي، اجتماعي تطوراتو کي، ډېر نشیب او فراز، کښته، پورته ویني، او پر یوه حال نه پاتیږي، تجدید د ادیانو، او شرایع چي په هر دور کي خالق لایزال نوي نوي پیغمبران سلام الله علیهم لپاره د هدایت د بشر رالیږلي دي هم له دغه سببه دی چي په مرور د دهور، اخلاق د بشر فاسدیږي، او نوي تنویر، او مشعل د هدایت احتیاج لري.
یو وخت و چي په مقتضا د هغه عصر او هغه محیط، آسماني هدایات د خالق اکبر له خوا لپاره د هدایت د بشر په (تورات، انجیل) کي راتله، او په هغه وخت هم هغه عالي او مقدس هدایات لپاره د هغه عصر د بشر کافي وه، اما بیا داسي وخت راغی چي هغه آسماني مقدس ارشادات ، وعد او وعید لپاره د اصلاح د انسانانو په مکمل او بشپړ ډول په قرآن عظیم الشان کي نازل سوه، چي لپاره د اصلاح او سموالي او هدایت د اوسني بشر کافي دي. (الیوم اکملت لکم دینکم و اتممت علیکم نعمتی و رضیت لکم الاسلام دینا "الایه")
طبقه بندي د انسانانو په سیر کي د تکامل :
دا مو وویل چي هر ملت او هره ډله د بشر د ژوندون په صحنه کي د ډول ډول تحولاتو او تطوراتو دستخوش دی، او دا هم ښکاره ده چي افکار او آراء هم سره متبائن او یو د بله سره مخالف دي، نو د تکامل په سیر کي هم هغه وخت چي نوي دودونه، نوي چمونه، نوي صنعتونه، نوي تحولات، نوي خبري، نوي افکار په مقتضا د قدرت الهی منځ ته راسي، ځیني خلك وي چي دا تنوع او تجدد یې پر فکر برابر، او طرفداره یې وي ځیني خلك بیا هم وي چي په اتکاء او اصالت د تېر سوو مېړو او ګذشتګانو پر دودو د هغو ټینګ وي، او نه

غواړي چي په یوه وار هغه خپل د پلار او نیکه خصایل او ممیزات ورک کي، او پرې ئېږدي ... ! دا دوې طبقې چي فطرتاً په هره جامعه کي پیدا کیږي په اختلاف د اصطلاح متجدد، نوجوان، ترقي خواه، یا قدیم، محافظه کار، قدامت پسند بلل کیږي، غالباً د دوی په منځ کي حزبي اختلاف یا بې ځایه او بې سببه هیجان او هیاهو پورته کیږي.

چي دا اختلاف د حزبیت یا د فکر و هغو مملکتو ته چي تر اوسه لا هم په دوره کي د کوچنیوالي اومه دي مهلك عامل او سم قاتل دي.

دا بلا د اختلاف د تجدد او محافظه کارۍ، چي په هر مملکت کي ولوېږي هغه مملکت په یو شدید تزلزل او انحطاط کي اچوي.

ولي چي په لارکي د نجات او حفظ د نوامیس، هر ملت و یوه ملي او فکري وحدت ته اړ دی، په هغه ډول چي دا د "نوي او زاړه" د حزبیت او نفرت موجود وي نو "اتحاد فکري" هم ورکیږي، او جامعه یوه خطرناکه ښویندوکي پاڼ ته ارتاو وي. یا تر هغو چي دا فکري تزلزل او اختلاف ځني وزي په بلا د کور جنګۍ، او داخلي انقلابو به اخته وي لکه "انقلاب کبیر فرانسه" یا نور مشهور انقلابونه د دنیا.

اعتدال یا اجتماعي موازنه :

توسط او اعتدال ذاتاً د حیات په ټولو چاروکي خورا ممدوح او ښه دی، دین، اخلاق، هرکیش او مسلك "اعتدال او توسط" ښه بولي، هره چاره او هرکار، د اعتدال تر اصولو لاندي په ښه ډول تر سره کیږي، او هر راز کامیابي او برى (ظفر) د اعتدال پر لار لاس ته راځي.

دا مو دمخه وویل چي تجدد د (نوي والي) یا تکامل (بشپړتیا) فطرتاً د انسان په خټه اخښل سوی دی هره جامعه دا دورې د تکامل او لوړتیا، خامخا تېروي، (لکه دمخه چي مو ساده مثالونه د دغه په کالو، او وسلوکي وویل).

اما د دې تجدد او تکامل په سیرکي اغلب کسان په بلا د "افراط یا تفریط" اخته کیږي، او یو کرغېړن او مشئوم "سوء تفاهم" د دوی تر منځ پیښیږي، لمړۍ ډله په مقتضا د طبیعت د ځلمي توب او نوي والي، په خورا ژر ژر سریع تګ غواړي چي پر مخ ولاړ سي، او ترقي وومومي او د تکامل لار ژر په سوې ساه طي کي، اما منځوي ټولۍ بیا په خورا دقیق او ژور نظر یو جهان متانت او وقار، حزم او احتیاط سره سینه ایجابات او تجددات د زمانې استقبال کوي، دوی پر اصالت او نجابت د نیکه ګانو او ملیت او موروثي اخلاق او دودو باندي اتکاء کوي، او غواړي چي سیوري د خپل تاریخي او ملي مزایا او افتخاراتو لار د تکامل طي کي چي هم ځان نه بایلي او هم له سیاله سره سم سي.

اما درېیمه ډله چي تفریطی ده اکثراً له تعصب او بې ځایه ټینګار ځان په خورا کښته مرتبه کي اچوي، او له "عصري ترقیاتو" ښخه ځان سپموي، څو چي ضعیف او بې واکه سي، او په میدان کي د (تنازع للحیات) ځان بایلي، د قومي ګوله سي نوم او نښان یې د مځکي له مخه ورك سي.

هر ملت او هره جامعه، او هر اصیل او نجیب قوم ځان ته یو څه مزایا لري، چي په هغه سره ښه ایسي، او په منځ کي د نورو انسانانو فقط هغه یو قوم امتیاز په مومي، او پر اصالت او نجابت یې دلالت کوي، له ملي ممیزاتو او مفاخرو ښخه یې ګڼل کیږي.نو هر قوم او ملت چي غواړي له نوو ترقیاتو ښخه دي برخه واخلي، ښایي چي خپل اصالت او تاریخي نجابت ورك نه کي، او له عصري ترقیاتو ښخه هم محروم نه سي. که څه هم په تېرېدو د اوږدو زمانو کوم کرغېړن دودونه او بد خویونه په ملي اخلاقو او عاداتو او قومي مزایا د ملتوګډیږي، او اغلباً بیا هغه بد او بابېز دودونه د ترقۍ د لاري سد لوېږي اما زما په فکر خو په وخت کي د نهضت یا ارتقاء اصلاح او

سمواله د هغو لازم ده نه ترك او پرېښوول د هغه! يعني مور باید "مور" یو اما په داسي ډول چي تر نورو هم نه یو پاته له ځانه او خپل ملي نواميسو په ښه ډول دفاع کولای سو.

هر ملت چي لپاره د حفظ د خپل دیانت، او ملي پاك رسوم، دودونو، اخلاقو، د نوي عصر نوي اسباب او لوازم تهیه کي، چي خپل "ملیت" او موروثي د پلار او نیکه ورپاته سوي اصالت او نجابت یې په وسائل سي دا نو مسلك د "اعتدال" دی.

اما افراطیون چي په سریع رفتار او سوې ساه پر مخ ځي، او په لارکي د تکامل او عصري ترقیاتو دین، او زاړه موروثي مزایا، اخلاق، قومي دودونه، لباس، ژبه، حائل بولي یا دین او علم[1] یو د بله مخالف او ضدګڼي، او وایي په هغه ډول چي ملل حیه او متمد نه، دې درجې ته د لوړتیا را رسېدلي دي مور هم ښایي هغسي او پر هغه لار ور ورسېږو نو د دوی مثال داسي دی لکه سړی چي وغواړي یو ټوکر مځکه وکري اما ټوله خپل وخت په ترتیباتو کي د اوبو راوستو تېر کي، لومړی د ولې پر غاړه ګلان شنه کي د ولې په ترتیاباتو کي ساعي وي، اما هغه وخت چی دی له دې ترتیبات او تزئیناتو څخه فارغ کیږي او اوبه تر اصلي زراعتي مځکي رارسوي د کرهڼي وخت ځني تېر او له ګټې څخه محروم پاته سي.

نو زراعت اوکرهڼه داسي ده لکه ساتنه د ملي نوامیس، او ملیت او قومیت. واله جوړول داسي دی لکه تهیه د عصري لوازمو، نوو اسبابو، وسلو کارخانو، فابریکو ! چي دا وروستني شیان و حفظ او ساتني ته د هغو لمړني شیانو ذریعه او وسیله دي، په خپله دغه اوزار او اسباب مقصود بالذات نه دي. که څوك په مرحله کي د تهیه او ټولولو د اسباب او لوازم ځان په بل رنګ مصبوغ، او ملي رنګ ورك کي، یعني ځان پکښي بایلي، نو له دې زیار څه فایده له دې سعی څه حاصل ؟ یعني مطلب له دې زیار او زحمته چي عموماً په مشرق کي بله لار د ترقۍ خیژي او هر راز لوڅي پوڅي کیږي دا نه دی چي لکه اروپایي ډول په هغه اخلاق، عادات، اطوار، کردار په آسیا کي تشکیل او جوړ سي، بلکي مطلب دا دی چي په ملي مزایا او مفاخرو ښایسته په قومي دودو او رسومو مفتخر، په عصري تجهیزاتو مجهز، یعني په ټولو معناوو قوي، غښتلی متخلق په قوي او ملي اخلاقو مصبوغ په خپله دیني او ملي صیغه ملتونه او دولتونه پاته سي.

ساتنه د "اجتماعي موازنې" یعني (تګ پر جاده د اعتدال) و ټولو هغه ابتدایي ملتو ته چي نوي پر لار د تکامل رهي سوي وي، لمړنۍ فریضه او وظیفه ده. یعني له یوې خوا ښایي چي طرفداران د تجدد او تکامل و خپلو محافظه کارو ورونو ته په نظر د احترام وګوري او له بلې خوا هم طرفدار او ساتونکي د خپل قومي او ملي زړو مزایاوو خپلي ملي ځلمي زامن او ورونو ته په نظر د شفقت ووینې ولي؟

له دې جهته چي بار د حفظ د موجودیت او ساتني د استقلال او ملیت د دواړو پر اوږو دی که یوه ډله اوږه ځني خالي کي دواړو ته تاوان رسیږي د دواړو ټولیو شیون او مفاخر پامال کیږي نو په هغه اندازه چي لپاره د تګ پر جاده د تکامل وجود د ترقۍ خواهانو په یوه جامعه کي لازم دی هم په هغه ټکانه وجود د محافظه کارانو ضرور دی ولي چي دا دواړه ډلي (اجتماعي موازنه) ساتي، او وجود ددواړو په جامعه کي غنیمت دی.

ای زاهدان باده فروشان چـــرا بدید؟

ما هم غنیمتیم و شما هم غـنیمتید !

یو له مشهورو حکماوو څخه د انګلیس په دې مسئله کي ډېر ښه واضح مثال لیکي : جامعه داسي ده لکه یو بېړۍ چي یو بادوان او بل کښتۍ وان ورته لازم دی.

نو ترقیخواهان او طرفداران د تجدد داسي دي لکه بادوان چي کښتۍ ژر پر مخ بیایي، اما محافظه کاران بیا لکه کښتۍ وان په خورا دقت ورته ګوري چي په خطر کي د ګرداب د هلاك ونه لوېږي او ډوبه نه سي، نو

جامعه هم هیڅ کله بې له "موازنهٔ متقابله" څخه د دې دوو قوتو نجات نه سي میندلای، نو له دې جهته د هر ملت لپاره چي نجات، سعادت، ارتقاء غواړي یا له سیالانو سره ځان سموي په دې زمانه کي ژوندون تر "اجتماعي موازنه" لاندي لازم دی.

ولي چي هر راز خرابۍ او تاوانونه له اختلاله د دغه پېښیږي، مشران او پوهان د قوم ښایي چي مېزان د (اعتدال) له لاسه ور نه کي، او تر دې سمي لاري قدم وا نه ړوي، ولي چي ټوله اسرار د تقدم او سعادت او آسایش د انسانانو په "احترام متقابل"کي د طبقاتو د جامعې پراته او پټ دي. دا وه مختصر د نظریاتو زموږ په دې اجتماعي مهم بحث کي[۲].

لمن لیکونه

۱. د (علم او دین) معرکه او مجادله یو اوږد علمي بحث دی، چي ډېرو فلاسفه او لوړو مفکرینو د بشریت یې په تطبیق کي زیارکښلی دی، اما (قاسم امین) یوه معروف اجتماعي نګارنده د مصر په دې ساده منطق سره د علم او دین تطبیق کړی دی : "د علم وظیفه بحث او تمحیص دی په "حقایق ثابته او مؤسسه"کي چي له دې بحث څخه بیا په حقایق د بعضی مجهولاتو هم تفکر کیږي ځکه چي "دین" یو له "حقایق ثابته" څخه دی، نو لمړۍ وظیفه د علم هم نظر او تدقیق او تحقیق د (دین) دي.
۲. طلوع افغان، د یوولسم کال لومړۍ ګڼه ۱۳۱۲ ل کال _ ۴۳ مخ.